

Leon Żółty <https://orcid.org/0009-0005-5020-4209>
Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi
e-mail: leon.zolty@ahе.email

Próba standaryzacji słownictwa religijnego języka migowego w 1991 roku

Standardizing the religious vocabulary of sign language used in Poland: The 1991 attempt

Streszczenie

W artykule poruszono zagadnienie standaryzacji słownictwa religijnego języka migowego w czasie Konferencji Unifikacyjnej w 1991 roku. Zbadano, czy przyjęty wówczas standard jest używany we współczesnych tłumaczeniach wydarzeń religijnych. W tym celu przeanalizowano materiały wideo zawierające tłumaczenia w środowisku kościelnym z lat 2020–2024, a następnie zestawiono je z hasłami słownika wydanego po Konferencji Unifikacyjnej. Badanie wykazało istotną rolę wspomnianej standaryzacji w kształtowaniu leksyki języka migowego.

Słowa kluczowe: polski język migowy, słownictwo religijne, system językowo-migowy, standaryzacja, tłumaczenie religijne

Abstract

This article addresses the issue of standardization of religious sign language vocabulary during the Unification Conference in 1991. It examines whether the standard adopted at that time is used in contemporary translations of religious events. For this purpose, video materials containing translations in the church environment from 2020–2024 were analysed and then compared with entries in a dictionary published after the Unification Conference. The study showed the significant role of standardization in shaping the lexicon of sign language.

Keywords: Polish Sign Language, religious interpreting, religious vocabulary, Speech and Signed System, standardization

Wprowadzenie

Kwestia standaryzowania, lub niestandaryzowania, polskiego języka migowego oraz ewentualnego jego zakresu i sposobu budzi wiele emocji w środowisku Głuchych, tłumaczy, dydaktyków i innych zainteresowanych. Jest także podnoszona w środowisku naukowym. Stała się choćby tematem ostatniej edycji konferencji „Badania nad PJM i g/Głuchotą”, zorganizowanej przez Pracownię Lingwistyki Migowej Uniwersytetu Warszawskiego w marcu 2025 roku pod hasłem „Między standaryzacją a uzusem”. Podczas niej zaprezentowano wstępne rozważania dotyczące zagadnień poruszonych w niniejszym artykule.

Próby standaryzacji słownictwa religijnego języka migowego podejmowano od XIX wieku, a ostatnią taką próbą była Konferencja Unifikacyjna, która odbyła się w 1991 roku. Celem artykułu jest zbadanie, czy próba z 1991 roku przyniosła zamierzone skutki, a słownictwo wówczas zunifikowane jest aktualnie używane. Jako materiał badawczy do przeprowadzenia niniejszego badania wybrano teksty tłumaczeń mszy świętych rzymskokatolickich oraz koncertów kolęd z lat 2020–2024. Wyniki badania mogą stanowić wkład w dyskusję (zarówno akademicką, jak i społeczną) na temat standaryzacji polskiego języka migowego w przyszłości oraz stanowić pomoc w ocenie jej potencjalnej skuteczności.

W niniejszej pracy znaki języka migowego zanotowano przy pomocy glos, zapisywanych wielkimi literami (na przykład KOŚCIÓŁ, DOM), będącymi ekwiwalentami tych znaków w języku polskim. Pod jedną glosą może się kryć kilka znaków, o ile mają ten sam odpowiednik w polszczyźnie (na przykład glosa JÓZEF oznacza wszelkie znaki w języku migowym mające znaczenie antroponu *św. Józef mąż Maryi*, por. il. 1–2). Brzmienie glos dotyczących słownictwa religijnego zaczerpnięte jest ze *Słownika liturgicznego języka migowego* Bogdana Szczepankowskiego z 2000 roku.

Il. 1. Wariant znaku JÓZEF

Il. 2. Wariant znaku JÓZEF

Kwestie terminologiczne

W komunikacji Głuchych i z Głuchymi na terenie Polski funkcjonują dwa języki wykorzystujące kanał wizualny: polski język migowy, który jest językiem naturalnym, ze wszystkimi jego charakterystycznymi cechami, oraz system językowo-migowy, który w istocie rzeczy jest polskim językiem fonicznym ze zmienioną modalnością z fonicznej na wizualną – pozostaje tożsamy z polszczyzną pod względem gramatyki, semantyki, frazeologii, a w wersji najbardziej skrupulatnej – nawet fleksji, odbiegając jedynie leksyką poprzez zastąpienie słów fonicznych migami wizualnymi (por. Szczepankowski, 2000: 24–30; Szczepankowski i in., 2005: 25–27; Wojda, 2010: 133–136; Tomaszewski, Piekot, 2015: 70–71; Kalata-Zawłocka, 2017: 46–47). Trudno jest rozdzielić w badaniu wpływ standaryzacji słownictwa na każdy z tych systemów oddzielnie, zwłaszcza w kontekście tłumaczeń religijnych, gdyż – jak zostało niżej opisane bardziej szczegółowo – elementy tych systemów się wzajemnie przenikają. Dlatego w niniejszej pracy dokonano uproszczenia i pod terminem *język migowy* rozumie się zarówno polski język migowy, jak i system językowo-migowy.

W artykule pod pojęciem *słownictwo religijne* przyjmuje się słownictwo w obrębie pola tematycznego dotyczącego religii i Kościoła za sposobem wyszczególnienia dokonanego w *Wielkim słowniku języka polskiego PAN*, obejmującego cztery podpola: wyznania (w tym zasady i prawdy wiary), sakramenty i obrzędy religijne, osoby związane z religią i Kościołem, miejsca związane z religią i Kościołem (por. Batko-Tokarz 2008; 2018).

W artykule w odniesieniu do jednostek leksykalnych języka migowego używa się zamiennie terminu *słowo*, odnoszącego się do jednostek języków zarówno fonicznych, jak i migowych, oraz terminu *znak*, stosowanego w tym znaczeniu wyłącznie w odniesieniu do jednostek języków migowych.

Próby standaryzacji słownictwa religijnego w XIX wieku

Pierwsze próby standaryzacji słownictwa religijnego polskiego języka migowego były związane z prowadzeniem szkół dla Głuchych i istotną w tym rolę kleru i religii. Można

wspomnieć choćby, iż założycielem i pierwszym rektorem najstarszej szkoły dla Głuchych w Warszawie był ksiądz z zakonu pijarów Jakób Falkowski, a lekcje religii pełniły istotną funkcję w kształceniu uczniów, gdyż to na nich zaczynano od nauczania podstawowych prawideł funkcjonowania świata, a dopiero potem przechodzono do nauczania prawd wiary. Na potrzeby tych zajęć powstał w latach 1874–1876 dwutomowy podręcznik dla nauczycieli, który przedstawiał metodykę prowadzenia lekcji wraz z zastosowaniem metody migowej, w tym opisy blisko 200 znaków migowych odnoszących się do religii (por. *Systematyczny sposób wykładu...*, 1874; 1876; Trębicka-Postrzygacz, 2011: 85–93; Linde-Usiekniewicz, Łozińska, 2023: 449–450). Najważniejszą próbą standaryzacji było wydanie w 1879 roku *Słownika mimicznego dla głuchoniemych i osób z nimi styczność mających* Józefa Hollaka i Teofila Jagodzińskiego, czyli pierwszego słownika polskiego języka migowego. Jak twierdzą jego autorzy: „Pożądaną byłoby rzeczą używanie wszędzie jednakowych znaków mimicznych [...]. Drogę zaś do tego celu drukowanie słowników utorować może” (Hollak, Jagodziński, 1879: II). Słownik zawierał około 11 tys. haseł, z czego istotną część stanowiło słownictwo religijne, w tym takie, które nie znalazło się w wydanym kilka lat wcześniej podręczniku. Na samą literę A znalazły się następujące hasła związane z tym aspektem życia: *Aaron, Abel, Abraham, Absalon, absolucja, Adam, administrator (diecezji), adorować, adwent, alba, ambona, amen, Andrzej (św. Apostoł), anioł, Anna (prorokini), Anna (matka N.M.P.), Annasz, antepedyjum, antychryst, aparaty (kościelne), apostołowie, archanioł, archidiecezja, archikatedra, arcybiskup, arcybractwo, arcykapłan, arka (korab Noego), Arka Przymierza, artykuł wiary, ateusz* (por. Hollak, Jagodziński, 1879: 1–6). Sami autorzy słownika zdawali sobie jednak sprawę, iż narzucane, ustandaryzowane formy słów różniły się od uzusu Głuchych, którzy między innymi dla usprawnienia komunikacji upraszczali formy znaków dłuższych i złożonych (por. Hollak, Jagodziński, 1879: VI; Linde-Usiekniewicz, Łozińska, 2023: 450).

Wydanie *Słownika mimicznego* przypada na ostatnie lata złotego okresu rozwoju polskiego języka migowego. Po kongresie mediolańskim w 1880 roku, w czasie którego podjęto decyzję o porzuceniu metody migowej na rzecz metody oralnej w kształceniu głuchych dzieci, oraz w wyniku zaostrzenia polityki władz zaborczych na ziemiach Polski język migowy przestał być obiektem troski pedagogów, a wręcz wielokrotnie na przestrzeni dziesięcioleci jego używanie było zakazywane (por. Trębicka-Postrzygacz, 2011: 62–63, 233–234; Kalata-Zawłocka, 2017: 46; Linde-Usiekniewicz, Łozińska, 2023: 451). Stąd też nie podejmowano już tak istotnych prób standaryzacji języka migowego.

Konferencja Unifikacyjna w 1991 roku

Dla utrzymania obecności słownictwa religijnego w języku migowym kluczowe okazały się duszpasterstwa Głuchych. Za ich początek w zinstytucjonalizowanej formie Szczepankowski (2000: 17) uznaje rok 1905, w którym utworzono Katolickie Stowarzyszenie Głuchoniemych im. Św. Józefa w Katowicach, a pięć lat później odprawiono w nim pierwsze nabożeństwo w języku migowym. Z czasem duszpasterstwa pojawiały się w różnych częściach Polski. W 1953 roku duchowni zaczęli organizować cykliczne kursy

dla duszpasterzy i katechetów Głuchych, w tym uczono kursantów sposobów komunikowania się z Głuchymi. Jednak dopiero w 1991 roku podjęto próbę ujednolicenia słownictwa o charakterze religijnym. Wówczas duszpasterz Głuchych z warszawskiej parafii pw. św. Aleksandra ks. Marian Mikołajczyk wyszedł z inicjatywą zwołania w Otwocku Konferencji Unifikacyjnej. Konferencja trwała trzy dni, a udział w niej wzięło 14 osób. Osiem osób związanych było z duszpasterstwami Głuchych: wspomniany ks. Mikołajczyk, krajowy duszpasterz Głuchych ks. Konrad Lubos, ks. Jerzy Bryła, ks. Marek Macewicz, s. Monika Polok, ks. Roman Poźniak, ks. Ryszard Tujak i ks. Ryszard Wagner. Zaś sześć pozostałych osób było działaczami Polskiego Związku Głuchych: Józef Hendzel, Józef Hłumy, Antoni Morawski, Wacław Morawski, Włodzimierz Pietrzak i Bogdan Szczepankowski (por. Bryła, 1998: 71, 127; Szczepankowski, 2000: strona redakcyjna, 17–19).

W czasie konferencji „zunifikowano ponad 300 znaków migowych niezbędnych w katechezie, duszpasterstwie i liturgii Mszy św.” (Szczepankowski, 2000: 19). Po jej zakończeniu podjęto starania, aby upowszechnić jej postanowienia poprzez publikację słowników. Udało się stworzyć trzy takie słowniki, a autorem wszystkich był Bogdan Szczepankowski. Już w lipcu 1991 roku wydany został niskonakładowy druk kserograficzny *Słownik katechetyczny polskiego języka migowego. Opisy i gestogramy*, który jednak nie zawierał ilustracji, a artykulację słów migowych można było odtworzyć na podstawie opisów w nich zawartych. Słownik z ilustracjami zatytułowany *Słownik religijnych znaków polskiego języka migowego* również w postaci niskonakładowego druku powielaczowego ukazał się w 1996 roku, jednak ze względu na liczne błędy, które zawierał, nie doczekał się pełnonakładowego wydania (por. Szczepankowski, 2000: 19). Dopiero w 2000 roku pojawił się *Słownik liturgiczny języka migowego*, który doczekał się wydania w wydawnictwie i dzięki niemu postanowienia Konferencji Unifikacyjnej mogły stać się powszechnie dostępne. Według autora słownik ma „charakter ekumeniczny, zawiera bowiem hasła odnoszące się także do innych religii chrześcijańskich” (Szczepankowski, 2000: okładka). Jednakże analiza haseł zamieszczonych w tym słowniku prowadzi do wniosku, że ma on charakter wyraźnie rzymskokatolicki. Słownik zawiera bowiem nieliczne hasła odnoszące się do innych wyznań, mianowicie: CERKIEW, EWANGELIK, PRAWOSŁAWNY i PROTESTANT, a do religii/przeświadczeń pozachrześcijańskich: ATEIZM i ISLAM. Są to zatem raczej pojęcia, których mogą używać duszpasterze i katecheci rzymskokatolicki w swoich kazaniach i na lekcjach religii, mówiąc o przedstawicielach innych wyznań, niż przedstawiciele innych wyznań w celu wyrażania swojej religijności. Nie znajdziemy w słowniku pojęć równoważnych dla terminów BIERZMOWANIE i PARAFIA, odnoszących się do ewangelików – KONFIRMACJA czy ZBÓR. W słowniku również nie ma takich pojęć, jak BOSKA LITURGIA czy IKONA, które są jednymi z najważniejszych pojęć związanych z obrzędowością prawosławną czy grekokatolicką. Jedynie CERKIEW wydaje się pojęciem faktycznie ekumenicznym jako swoista nazwa budynku do sprawowania kultu chrześcijańskiego w tradycjach wschodnich, będąca odpowiednikiem słowa KOŚCIÓŁ w tradycjach zachodnich.

Próba standaryzacji z 1991 roku a uzus współczesny – opis badania i analiza wyników

Od Konferencji Unifikacyjnej minęło już ponad ćwierć wieku, uznano zatem za zasadne postawienie pytania, czy była to udana próba standaryzacji słownictwa religijnego. W tym celu dokonano porównania słownictwa zamieszczonego w *Słowniku liturgicznym języka migowego* z 2000 roku ze słownictwem użytym w tłumaczeniach wydarzeń religijnych na język migowy. Przy wyborze słów ze słownika odrzucono znaki niemające typowego charakteru religijnego (np. DOBRY, DOM, SAMOTNOŚĆ), które znalazły się w słowniku, gdyż słownik zbierał nie tylko słownictwo religijne, lecz wszelkie „znaki migowe niezbędne w katechezie, duszpasterstwie i liturgii” (Szczepankowski, 2000: okładka). Z pozostałych haseł, będących między innymi imionami postaci biblijnych, przymiotami opisującymi świętych, określeniami czynności kultowych oraz pojęciami teologicznymi, postanowiono stworzyć próbę badawczą w liczbie 70 znaków, do której w sposób losowy wybrano następujące słowa: ABRAHAM, ADORACJA, ADWENT, ALLELUJA, AMEN, ANIOŁ, APOSTOŁ, ARCHANIOŁ, ARCYBISKUP, ASCEZA, BETLEJEM, BIBLIA, BIERZMOWANIE, BISKUP, BLIŹNI, BLUŹNIERSTWO, BŁOGOSŁAWIEŃSTWO, CHARYZMAT, CHRYSZTUS, CHRZEST, CHRZEŚCIJAŃSTWO, CNOTA, CUD, CZYŚCIEC, DUCH, DUCH ŚWIĘTY, DUSZA, DZIEWICTWO, EUCHARYSTIA, EWANGELIA, FARYZEUSZ, GRZECH, HOSANNA, INTENCJA, IZRAEL, JEROZOLIMA, JEZUS, JÓZEF (mąż Maryi), JUDASZ, KOMUNIA, KRZYŻ, ŁASKA, MARYJA, MĘKA, MSZA, NAWRÓCENIE, NIEPOKALANY, OBJAWIENIE, ODPUSZCZENIE (grzechów), OŁTARZ, PAPIEŻ, PAN (w odniesieniu do Boga), PAWEŁ (apostoł), PIOTR (apostoł), PONCJUSZ PIŁAT, POST, PROROK, RÓŻANIEC, SAKRAMENT, SPOWIEDŹ, SUMIENIE, TRÓJCA ŚWIĘTA, UKRZYŻOWAĆ, WCIELENIE, WNIEBOWSTĄPIENIE, WNIEBOWZIĘCIE, WSKRZESZENIE, ZBAWIENIE, ZMARTWYCHWSTANIE, ŻYD.

Do badania wybrano przekłady dokonane przez dziewięciu tłumaczy. Spośród nich siedmiu działało dla konkretnej wspólnoty rzymskokatolickiej, tłumacząc na żywo i poza jednym przypadkiem będąc w miejscu sprawowania nabożeństwa. Poza jednym wyjątkiem poszczególne osoby nie przekładały same całej liturgii. Dla każdej z nich wybrano wszystkie tłumaczone przez nią fragmenty wyekscerpowane z jednej mszy świętej. Msze wybrano tak, że każda z nich była odprawiana w innym mieście Polski, aby uwzględnić ewentualne różnice regionalne leksyki. Kolejne dwie osoby były tłumaczami telewizyjnymi i dokonywały przekładu koncertów kolęd, najczęściej całości. Tylko w jednym przypadku dany tłumacz przekładał same kolędy, a inny to, co mówili prowadzący koncert. Ponieważ koncerty kolęd miały mniejszy zakres tematyczny (głównie przedstawienie historii narodzenia Jezusa Chrystusa, czasem z odwołaniem do znaczenia teologicznego tego wydarzenia lub do późniejszej męki Chrystusa) niż liturgia mszy świętej (w czasie której samo wyznanie wiary czy modlitwa eucharystyczna przywołują całe życie Chrystusa i wszystkie najważniejsze prawdy wiary) dla każdego z tych tłumaczy wybrano po dwa koncerty kolęd, aby zwiększyć liczbę wystąpień wyszukiwanych słów. Wybrano następujące tłumaczenia:

1. Części stałe i zmienne mszy oraz czytanie Ewangelii i kazanie w czasie mszy Duszpasterstwa Niesłyszących Diecezji Sandomierskiej w Rudniku nad Sanem w dniu 3 czerwca 2020 roku.
2. Części stałe i zmienne mszy oraz czytanie i kazanie w czasie mszy Duszpasterstwa Osób Niesłyszących i Słabosłyszących Diecezji Bydgoskiej w dniu 13 grudnia 2020 roku.
3. Całość mszy w parafii św. Kazimierza w Pruszkowie w dniu 9 maja 2021 roku.
4. Części stałe i zmienne mszy oraz kazanie w czasie mszy Duszpasterstwa Głuchych w Warszawie w dniu 30 maja 2021 roku.
5. Części stałe i zmienne mszy oraz słowo wstępne mszy Duszpasterstwa Niesłyszących we Wrocławiu w dniu 13 czerwca 2021 roku.
6. Części stałe i zmienne mszy oraz słowo wstępne i czytanie Ewangelii w czasie mszy Duszpasterstwa Niesłyszących i Niewidomych w Poznaniu w dniu 15 grudnia 2024 roku.
7. Kazanie w czasie mszy Duszpasterstwa Niesłyszących i Niewidomych w Poznaniu w dniu 15 grudnia 2024 roku.
8. Kolędy z koncertu we Lwowie w 2021 roku, transmitowanego w 2021 roku w TVP1.
9. Koncert kolęd w Częstochowie w 2019 roku, transmitowany w 2022 roku w TVP1.
10. Koncert kolęd we Fromborku w 2022 roku, transmitowany w 2022 roku w TVP1.
11. Koncert kolęd we Fromborku w 2022 roku, transmitowany w 2023 roku w TVP3 Gdańsk.

Wielokrotnie trudno ocenić, czy dana osoba tłumaczyła na polski język migowy, czy na system językowo-migowy, systemy te ulegają bowiem mieszanii nie tylko w tłumaczeniach, lecz także w codziennej komunikacji samych Głuchych (por. Wojda, 2010: 136–138; Tomaszewski, Piekot, 2015: 64). Decydując się jednak na próbę nazwania tych systemów, należy stwierdzić, iż dwie osoby tłumaczyły na system bliski czystemu polskiemu językowi migowemu (tłumaczki telewizyjne), jedna tłumaczka – na system bliski czystemu systemowi językowo-migowemu, zaś pozostali tłumacze – na system mieszany mieszczący się w tak zwanym kontinuum migowym, aczkolwiek była u nich zauważalna tendencja, że części stałe i zmienne mszy przekładali raczej na system językowo-migowy z elementami polskiego języka migowego, natomiast takie części mszy, jak czytania, kazanie, słowo wstępne – na polski język migowy z elementami systemu językowo-migowego.

W badaniu wzięto pod uwagę użyte leksemy w tłumaczeniu na język migowy, a nie słowa polskiej wersji, na przykład gdy tłumacz przetłumaczył *przyjął ciało* jako WCIELENIE, wówczas traktowano je jako znak WCIELENIE, albo *sakrament* na KOMUNIA, wówczas traktowano je jak znak KOMUNIA. Oznacza to także, że gdy jeden z tłumaczy przełożył z *Twojej łaski* jako DZIĘKI TOBIE, nie traktowano słowa DZIĘKI jako ŁASKA. W badanych tekstach wystąpiło 51 z 70 wyszukiwanych pojęć. Znaki, których użyto do ich wyrażenia podzielono na trzy grupy:

1. Znaki tożsame z formą zamieszczoną w słowniku. Wśród tych znaków wystąpiły słowa, które wszyscy tłumacze migali tak samo. Należą do nich między innymi JEZUS (il. 3) i CHRYSZTUS (il. 4).

Il. 3. Znak JEZUS

Il. 4. Znak CHRYSTUS

2. Znaki nawiązujące do formy słownikowej. Do tej grupy przypisano dwa rodzaje znaków. Pierwszy to znaki, których artykulacja różni się od słownikowej, lecz w na tyle ograniczonym stopniu, że pozostaje zauważalne podobieństwo do formy słownikowej. Najczęściej wówczas zmienia się tylko jeden parametr znaku. Na przykład w znaku ZBAWIENIE zmieniał się tylko układ dłoni w końcowej fazie artykulacji: w wersji słownikowej po rozłożeniu rąk palce prostują się (il. 5), natomiast część tłumaczy po rozłożeniu rąk pozostawiała pięści zaciśnięte (il. 6).

Il. 5. Znak ZBAWIENIE według *Słownika liturgicznego języka migowego*

Il. 6. Znak ZBAWIENIE migany przez część tłumaczy

Drugi rodzaj dotyczy znaków złożonych, w przypadku których tłumacze używali jednego ze znaków składowych słowa zaczerpniętego wprost ze słownika: samodzielnie lub w kombinacji z innym znakiem. Na przykład znak PROROK według słownika składa się z pierwszej części będącej znakiem MĄDROŚĆ i z drugiej artykułowanej poprzez wsunięcie palców jednej dłoni pomiędzy palce drugiej (il. 7). Tymczasem część tłumaczy migłała tylko drugą część znaku (il. 8) albo łączyła go ze znakiem MĘŻCZYŻNA (w odniesieniu do jednego proroka – il. 9) lub LUDZIE (w odniesieniu do więcej niż jednego proroka – il. 10).

Il. 7. Znak PROROK według *Słownika liturgicznego języka migowego*

Il. 8. Znak PROROK migany przez część tłumaczy

Il. 9. Znak PROROK (jeden) migany przez część tłumaczy

Il. 10. Znak PROROK (kilku) migany przez część tłumaczy

3. Znaki całkowicie różne od formy słownikowej. Jako przykład można podać antropo-
nim oznaczający Józefa męża Maryi, który w słownikowej wersji przybiera formę
znaku DRZEWO (zapewne jako odniesienie do zawodu św. Józefa, który był cie-
ślą – il. 1), zaś część tłumaczy migiała w tym znaczeniu znak PIŁOWAĆ/STOLARZ
(il. 2). W tej grupie można znaleźć również kalki z języka polskiego. Na przykład
znak ZMARTWYCHWSTANIE w formie słownikowej nie nawiązuje do pojęć *mar-
twy* ani *wstanie* (il. 11), natomiast niektórzy tłumacze użyli do wyrażenia tego poję-
cia słowa złożonego ze znaków ZMARŁY i STAĆ (il. 12).

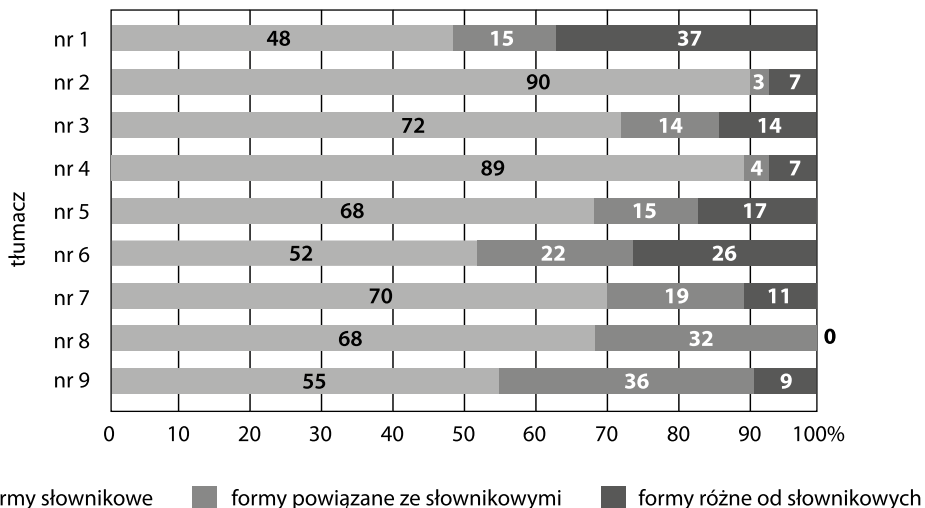

Il. 11. Znak ZMARTWYCHWSTANIE według *Słownika liturgicznego języka migowego*

Il. 12. Znak ZMARTWYCHWSTANIE migany przez część tłumaczy

Na wykresie 1 zamieszczone są informacje odzwierciedlające, jaki procent znaków, w różnym stopniu nawiązujących do form słownika, został użyty przez poszczególnych tłumaczy. Tłumaczy oznaczono numerami w kolejności losowej.

Wyk. 1. Procent użytych przez poszczególnych tłumaczy form leksemów: słownikowych, powiązanych z formami słownikowymi oraz różnych od form słownikowych

Źródło: opracowanie własne.

U każdego z tłumaczy największą grupę słów stanowią formy słownikowe. Tylko u jednej osoby jest to mniej niż połowa (48%) analizowanych znaków. U większości liczba ta waha się między połową a trzema czwartymi (od 52 do 72%). Powyżej trzech czwartych występuje u dwóch tłumaczy (89 i 90%). Ponadto można zsumować liczbę wystąpień form słownikowych i form powiązanych ze słownikowymi, gdyż podobieństwo form może sprawiać, iż będą również zrozumiałe. Wówczas użycie obu grup słownictwa u poszczególnych tłumaczy waha się od 63% do aż 100%. Formy ustandaryzowane w 1991 roku i pokrewne stanowią zatem istotną część leksyki religijnej języka migowego.

Podsumowanie

Celem niniejszego badania nie było wskazanie form poprawnych lub zalecanych słownictwa religijnego języka migowego. Badanie przeprowadzono, aby porównać standard przyjęty na Konferencji Unifikacyjnej w 1991 roku ze współczesnym uzusem tłumaczy religijnych. Analiza pokazała ich silne powiązanie, gdyż u wszystkich tłumaczy, których przekład omawiano w tej pracy, ponad połowa użyć pojęć religijnych wiązała się z użyciem form tożsamyh lub zbliżonych do form zunifikowanych w 1991 roku. Występowanie samych form tożsamyh z formami ustandaryzowanymi w 1991 roku wahało się u poszczególnych tłumaczy od 48% do 90%. Pokazuje to, iż starania Konferencji Unifikacyjnej przyniosły w znacznym stopniu zamierzony efekt (przynajmniej w zakresie tłumaczeń).

Niniejsze badanie podejmuje zagadnienie, które warto poddać głębszej analizie w przyszłości. Kolejnym możliwym krokiem mogłoby być porównanie zunifikowanego słownictwa z tekstami oryginalnie powstającymi w języku migowym, a więc w kazaniach miganych przez księży, katechezie prowadzonej w języku migowym oraz innych tekstach religijnych tworzonych przez specjalistów i niespecjalistów posługujących się językiem migowym, aby pełniej zaobserwować powiązania standardu z uzusem. Osobną kwestią do zbadania pozostaje to, które formy są bardziej znane i zrozumiałe dla adresatów takich tekstów. Odpowiedź na to pytanie pozwoliłaby lepiej dobierać formy leksykalne w wypowiedziach i tłumaczeniach religijnych oraz na kursach kształcących ze słownictwa w tym zakresie, co wpłynęłoby na podniesienie poziomu zrozumienia tych tekstów przez odbiorców.

Bibliografia

Batko-Tokarz B. (2008), *Tematyczny podział słownictwa w „Wielkim słowniku języka polskiego”*, [w:] P. Żmigrodzki, R. Przybylska (red.), *Nowe studia leksykograficzne*, t. 2, Kraków: Lexis, s. 31–48.

Batko-Tokarz B. (2018), *Kwalifikacja tematyczna w WSJP PAN*, [w:] P. Żmigrodzki i in. (red.), *Wielki słownik języka polskiego PAN: geneza, koncepcja, zasady opracowania*, Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN, s. 79–92.

Bryła J. (1998), *Głusi słyszą*, Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM.

Hollak J., Jagodziński T. (1879), *Słownik mimiczny dla głuchoniemyh i osób z nimi styczność mających*, Warszawa: Instytut Głuchoniemyh i Ociemniałych.

Kalata-Zawłocka A. (2017), *Společne i językowe konteksty tłumaczenia języka migowego w Polsce*, Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

Linde-Usiekiewicz J., Łozińska S. (2023), *In Quest of Influences of Polish Language Dictionaries on the Oldest Polish Sign Language Dictionary*, „International Journal of Lexicography”, vol. 36, s. 447–465.

Systematyczny sposób wykładu nauki religii i moralności dla głuchoniemyh używany i opisany przez nauczycieli religii Warszawskiego Instytutu Głuchoniemyh i Ociemniałych. Część I (1874), Warszawa: Instytut Głuchoniemyh i Ociemniałych.

Systematyczny sposób wykładu nauki religii i moralności dla głuchoniemych używany i opisany przez nauczycieli religii Warszawskiego Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych. Część 2 (1876), Warszawa: Instytut Głuchoniemych i Ociemniałych.

Szczepankowski B. (2000), *Słownik liturgiczny języka migowego*, Katowice: Księgarnia św. Jacka.

Szczepankowski B., Sokalski G., Panas A., Cis K. (2005), *Effatha! Język migowy*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Tomaszewski P., Piekot T. (2015), *Język migowy w perspektywie socjolingwistycznej*, „Socjolingwistyka”, nr XXIX, s. 63–87.

Trębicka-Postrzygacz B. (2011), *Szkoły dla dzieci niesłyszących na ziemiach polskich w latach 1817–1914*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Wojda P. (2010), *Transmission of Polish sign systems*, [w:] D. Brentari (red.), *Sign Languages*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 131–147.

Źródła materiału badawczego

Koncert kolęd w Częstochowie:

Pawica B. (24.12.2022), *Rodzinne kolędowanie na Jasnej Górze* [materiał wideo], TVP1.

Koncert kolęd we Fromborku (TVP1):

Szymańska-Masny B. (24.12.2022), *Gdy śliczna Panna syna kołysała... Cz. 2* [materiał wideo], TVP1.

Koncert kolęd we Fromborku (TVP3 Gdańsk):

Szymańska-Masny B. (6.01.2023), *Gdy śliczna Panna syna kołysała... Cz. 1* [materiał wideo], TVP3 Oddział w Gdańsku.

Koncert kolęd we Lwowie:

Pawica B. (24.12.2021), *Wielkie kolędowanie we Lwowie. Cz. 1* [materiał wideo], TVP1.

Msza w diecezji bydgoskiej:

Duszpasterstwo Osób Niesłyszących i Słabosłyszących Diecezji Bydgoskiej (13.12.2020), *III niedziela adwentu*, <https://www.facebook.com/100079724143335/videos/1002999493531094> [dostęp: 15.01.2025].

Msza w Poznaniu:

Duszpasterstwo Niesłyszących i Niewidzących w Poznaniu (17.12.2024), *Arcybiskup Tomasz Gryś dzień skupienia 15.12.2024 r.*, <https://www.youtube.com/watch?v=j8rRsEG8c0E> [dostęp: 15.01.2025].

Msza w Pruszkowie:

Parafia św. Kazimierza (12.05.2021), *I Msza św. z tłumaczeniem j. migowego i napisami 9.05.2021 z kościoła pw. św. Kazimierza w Pruszkowie*, <https://www.youtube.com/watch?v=FcyhrVUzXM&t> [dostęp: 15.01.2025].

Msza w Rudniku nad Sanem:

Duszpasterstwo Niesłyszących Diecezji Sandomierskiej (3.06.2020), *Msza św. ku czci św. Filipa Smaldone. Rudnik nad Sanem 3 czerwca 2020 godz. 20*, <https://www.facebook.com/100064364035509/videos/258897762022890> [dostęp: 15.01.2025].

Msza w Warszawie:

Duszpasterstwo Głuchych – Warszawa (30.05.2021), *Transmisja na żywo*, <https://www.facebook.com/100069315639329/videos/3739323536206556> [dostęp: 1.04.2025].

Msza we Wrocławiu:

Duszpasterstwo Niesłyszących we Wrocławiu (13.06.2021), *Transmisja na żywo*, <https://www.facebook.com/100076153644252/videos/963895574435079> [dostęp: 15.01.2025].